

Д.А.Ковалевич, к.е.н.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У статті розкрито проблемні аспекти фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів за умов обмеженості фінансових ресурсів.

In the article the problem aspects of the financial providing of socio-economic development of regions are exposed in the conditions of narrow-mindedness of financial resources.

В умовах ринкового середовища розвиток народногосподарського комплексу здійснюється на основі вдосконалення розміщення галузей економіки, оптимізації народногосподарських, міжрегіональних, міжгалузевих і внутрігалузевих пропорцій, комплексного економічного і соціального розвитку регіонів, поглиблення їхньої спеціалізації з урахуванням наявності матеріальних, природних і трудових ресурсів. Одним із засобів макроекономічної стабілізації та економічного зростання є бюджет. Розподіляючи та перерозподіляючи новостворену вартість, держава використовує бюджет як один із основних інструментів регулювання соціально-економічних процесів у ринкових умовах.

Метою написання наукової статті є дослідити основи фінансового забезпечення адміністративно-територіальних одиниць.

Завданнями статті є:

- ✓ розкрити проблеми фінансового забезпечення регіонів;
- ✓ з'ясувати причини обмеженості фінансових ресурсів;
- ✓ показати вплив рівня фінансових ресурсів на соціально-економічний розвиток регіонів.

Західна політична й економічна теорія та практика надають бюджету великого значення. Його розглядають як економічну категорію, політичний інститут, центральну ланку фінансової системи, потужний важіль державного регулювання економіки, найбільш значний за своїм обсягом фонд грошових коштів. Бюджет, відтворюючи обсяг ресурсів, що мобілізуються у певному періоді, та їх використання, своїми показниками засвідчує загальне збалансування фінансових ресурсів і їх витрачання в державі. Фактично, Державний бюджет конкретизує фінансові ресурси адресно, територіально, галузево.

Бюджети розвинених країн реалізують їхню політичну і соціально-економічну сутність, яка полягає в розширенні економічної та соціальної функцій держави.

Бюджет – важливий інструмент регулювання темпів і пропорцій суспільного розвитку не тільки на макрорівні, а й на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць. На сучасному етапі бюджет стає тим важелем, через який місцеві органи влади впливають на соціально-економічні процеси на підвідомчих територіях.

Важливе значення бюджету проявляється в макроекономічному регулюванні, оскільки наповнення бюджетних відносин залежить від економічних і соціальних процесів.

Можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Виникнення бюджетних відносин і зміни в них відбуваються внаслідок розвитку економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. У перерозподілі вартості між сферами суспільної діяльності, територіями, певними групами громадян саме для задоволення таких суспільно необхідних потреб і полягає основна регулююча роль бюджету. Як політичний інститут бюджет забезпечує реалізацію демократичних традицій і розвиток інституту місцевого самоврядування.

Засобом акумуляції фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування та джерелом задоволення їхніх суспільних потреб при виконанні покладених на них функцій у сфері забезпечення функціонування об'єктів соціально-культурного призначення, реалізації інвестиційної політики, в здійсненні соціального захисту населення, захисті інтересів держави та охороні навколишнього середовища є місцеві бюджети. З іншого боку, вони є об'єктивною необхідністю у розподілі й перерозподілі валового внутрішнього продукту між регіонами країни з метою вдосконалення механізму господарювання, адміністративно-територіальних одиниць.

Значення бюджету виокремлюється в тому, що через бюджет держава перерозподіляє фінансові ресурси для здійснення соціальних гарантій населенню, фінансування соціально-

культурної сфери та інших заходів. Мобілізація фінансових ресурсів до бюджетів стала однією з важливих проблем створення сприятливих економічних умов господарювання суб'єктів підприємницької діяльності.

Щоб оцінити фінансовий потенціал окремих регіонів у середовищі дії ринкового механізму сьогодення, необхідно мати чітке розуміння суті та механізму функціонування бюджету.

Результатом первинного розподілу вартості ВВП є сформовані фінансові ресурси суб'єктів господарювання у середовищі, де формується новостворена вартість. Водночас, враховуючи той факт, що обсяг ВВП в усіх регіонах держави не створюється пропорційно: в одних регіонах його частка в загальному обсязі ВВП є досить великою, а в інших – невеликою, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів розвитку регіонів, можна стверджувати про те, що саме вартість ВВП територіальної одиниці породжує обмеженість фінансових ресурсів на загальнодержавному рівні для задоволення суспільних потреб. Ця обмеженість є об'єктивною, оскільки ресурси – це продукт діяльності і їх, як правило, менше, ніж необхідно для задоволення всіх потреб на даному рівні економічного розвитку.

Фінансові ресурси – це один з найважливіших показників національної економіки, що окреслюють можливості бюджетів, визначають потенціал підприємств і організацій бюджетної сфери, зумовляють напрями співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та інвесторами.

Рівень фінансових ресурсів є важливим для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. З огляду на функціональні ознаки фінансових ресурсів, за роки незалежності в Україні створено структури з обслуговування їхнього руху, розроблено національне законодавство з фінансових питань. Однак при формуванні та використанні фінансових ресурсів виникають впливові явища, які викликають їх динамічні зміни. У зв'язку з цим, як у практичному, так і в теоретичному напрямку питання фінансових ресурсів потребують постійної наукової уваги і зосередження.

Теоретичні аспекти сутності функціонування фінансових ресурсів досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені. Ця

проблема розглянута у працях О.М. Александрова, Е.О. Вознесенського, А.М. Бірмана, О.Д. Василика, В.М. Радіонової, В.К. Сенчагова, М.Г. Сичова, В.М. Суторміної, В.М. Федосова, К.В. Павлюк, В.М. Опаріна, С.І. Юрія та інших.

Фінансові ресурси – це першооснова фінансового господарства держави. Загалом фінансові ресурси відображають сукупність доходів і надходжень, які перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширеного відтворення та зростання матеріального добробуту населення. Фінансові ресурси держави охоплюють ресурси всіх секторів економіки: державного, підприємницького, а також приватного сектора [2, с. 95].

До фінансових ресурсів належать кошти підприємств, грошово-кредитної та бюджетної системи, населення, які використовуються для забезпечення функціонування народного господарства [1, с.70]. Це визначення досить обмежено характеризує суть фінансових ресурсів як економічної категорії.

З погляду на функціональне призначення, фінансові ресурси виражають сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і виступають джерелом їх виробничого і соціального розвитку. За методом акумуляції вони є централізованими, які формуються на рівні держави, і децентралізованими – на рівні підприємств, організацій. Тому взаємозв'язок між централізованими і децентралізованими фінансовими ресурсами віддзеркалюється у фінансовому стані національної економіки. Ретроспективний аналіз понять дає основу констатувати, що кожен дослідник характеризує окремі спеціальні ознаки фінансових ресурсів, оскільки категорія включає в себе суб'єкт відносин, зміст відносин і об'єкт відносин. Об'єктом категорії “фінанси” виступають фонди грошових ресурсів. Водночас під фінансовими ресурсами більшість економістів розглядають сукупність грошових коштів, сконцентрованих у спеціальних фондах. Фондовий характер – не обов'язкова ознака фінансів. У процесі розподілу фонди можуть і не створюватись, а рух фінансових ресурсів продовжується. Виходячи з цього, обмежувати поняття фінансових ресурсів тільки фондовою формою прояву, мабуть, недоцільно.

Головний висновок вчених полягає в тому, що вони розглядають фінансові ресурси як матеріальні носії фінансових відносин. Підкреслюють, що потенційно фінансові ресурси створюються на стадії виробництва, коли формується нова вартість і здійснюється перенесення раніше створеної. Однак їх реальний рух розпочинається тільки на стадії розподілу, коли вартість реалізована і в складі доходів виокремлюються її конкретні економічні форми. Відсутність у наведених визначеннях поняття фінансових ресурсів розмежування їх за формою власності привело до ототожнення методів формування державних ресурсів. Це явище обґрунтоване тривалим домінуванням загальнодержавної форми власності. Проте в ринкових умовах воно несумісне.

У сучасних визначеннях фінансових ресурсів проводиться розмежування їх на державні та на фінансові ресурси суб'єктів господарювання. Відповідно визначаються їх форми власності, але не враховуються джерела формування та рівень управління ними, що в умовах місцевого самоврядування має велике значення. Спільною основою для розкриття поняття фінансових ресурсів суб'єктів господарювання і державних фінансових ресурсів є відносини, які зумовляють їх функціонування. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання і населення є вартісною основою місцевих бюджетів. Вони виступають домінантою щодо рівня їх наповненості. Водночас бюджети є інститутом їх систематизації в задоволенні суспільних потреб соціально-економічного розвитку.

Основними пріоритетними напрямками розвитку економіки регіону є запровадження інноваційної моделі розвитку промисловості, активізація застосування процедур банкрутства та санації підприємств, впровадження заходів, пов'язаних з підвищенням енергозбереження, завершення реформування земельних та майнових відносин, створення прозорих, конкурентних та ефективних ринків продукції його базових галузей, ефективне управління державним сектором економіки, зокрема, підвищення ефективності використання державних централізованих капітальних вкладень та інвестиційний розвиток, створення сприятливих умов для легальної діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, використання потенціалу

економічного зростання для створення нових робочих місць, забезпечення дисципліни бюджетних платежів, посилення соціальної спрямованості бюджету місцевого призначення.

Процес створення фінансових ресурсів на території регіону, їх часткова акумуляція місцевими органами влади не охоплюють всю багатогранність фінансових потоків для задоволення потреб регіону. Динаміка і структура державних фінансових ресурсів, з одного боку, відображають результати фіскальної та монетарної політики, що проводиться у країні, визначають інвестиційний клімат, а з іншого – є суттєвим чинником впливу на процес формування і розподілу валового внутрішнього продукту, обумовлює можливості його зростання в регіоні, зміцненні економічного потенціалу, який є основою його існування, життєдіяльності та соціально-економічного розвитку. У загальному вигляді економічний потенціал – це сукупна здатність народного господарства, галузей, підприємств до здійснення економічної діяльності, виробництва продукції та надання послуг [1, с.69]. Джерелом формування обсягу фінансових ресурсів, що задовольняють місцеві потреби регіону, є частка фінансових ресурсів підприємств і організацій незалежно від форм власності, фінансових ресурсів населення та фінансових ресурсів громадських організацій.

Отже, фінансові ресурси регіону – це сукупність грошових доходів і нагромаджень, які формуються за рахунок валової доданої вартості, створеної на певній території, використовуються для її соціального і економічного розвитку. При цьому вони мають визначену свою структуру, яка формується, виходячи із фінансового потенціалу територій. За формою утворення фінансові ресурси розглядаємо як грошові нагромадження від господарської діяльності, що відображають первинний розподіл новоствореної вартості. Як ресурси вторинного розподілу і перерозподілу новоствореної вартості, фінансові ресурси території формуються за рахунок прямих і непрямих податків, доходів від зовнішньоекономічної діяльності, приросту довгострокових вкладів населення.

Домінуюче акумулювання фінансових ресурсів регіону в місцевих бюджетах підкреслює тісну взаємозалежність суб'єктів господарювання і держави як представника органу влади.

З іншого боку, структура фінансових ресурсів за джерелами їх формування розкриває зміст та поняття фінансових ресурсів регіону та причини їх обмеженості, породжені об'єктивними та суб'єктивними факторами. На структуру фінансових ресурсів територіальної одиниці впливає також наявна податкова система, тобто той розмір перерозподілу первинної величини фінансових ресурсів, який здійснюється за допомогою податків.

Перерозподіл за допомогою податків є об'єктивно необхідним, але потрібно зазначити, що розмір податкових надходжень завжди визначається обсягом тих функцій у сфері економічного й соціального розвитку, які взяла на себе адміністративно-територіальна одиниця в умовах самоврядування й які законодавчо закріплені в Конституції та інших нормативних актах.

Обсяг фінансових ресурсів формується за певних соціально-економічних умов, до яких можна віднести:

- ✓ існування права власності окремих осіб, сімей, окремих груп населення на вироблені і закуплені ними продукти і послуги, а також на землю й інші природні ресурси;
- ✓ сформовану систему правових норм;
- ✓ зміцнення держави як представника загальносуспільних інтересів і задоволення потреб;
- ✓ створення відносно постійної соціальної структури.

Названі умови є результатом ретроспективного огляду становлення грошових відносин як середовища формування фінансових ресурсів, яке залежить від економічного та соціального розвитку регіонів.

Для того щоб територіальні органи управління ефективно виконували свої функції, в їхньому розпорядженні повинен знаходитись достатній обсяг фінансових ресурсів.

Причини обмеженості обумовлені об'єктивними закономірностями, серед яких провідним є постійне зростання потреб, що породжує явище об'єктивної обмеженості ресурсів. Виходячи з закону про постійне зростання потреб, ресурси завжди обмежені.

Є причини суб'єктивного характеру. Система міжбюджетних відносин побудована так, що частина створених у регіоні фінансових ресурсів вилучається, що поглиблює обмеженість

фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Обмеженість фінансових ресурсів у регіоні спричиняють:

- ✓ недостатній обсяг виробництва і реального ВВП;
- ✓ низький обсяг доходів як юридичних, так і фізичних осіб;
- ✓ існування тіньового сектора економіки, що породжує приховування доходів від оподаткування;
- ✓ незацікавленість суб'єктів господарювання у своєчасній та повній сплаті податків;
- ✓ надання податкових пільг окремим категоріям платників податків.

Фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку кожного регіону вимагає координації всієї системи фінансових відносин, що стосується розподілу і використання фінансових ресурсів за умов їх обмеженості.

Прийняття в 1996 р. Конституції України, закріплення нею інституту місцевого самоврядування та їх фінансової основи обумовило необхідність невідкладного практичного розв'язання проблем становлення місцевих фінансів, організації фінансової системи на принципово нових засадах.

Вважаємо, що фінансова система місцевого рівня, що розвивається в Україні, тільки тоді стане ефективною, коли в її складі чільне місце буде належати місцевим бюджетам як самостійному інституту. На нашу думку, проведення виваженої державної регіональної політики має забезпечити формування такої фінансової спроможності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, яка створювала б можливість для ефективного розвитку подолання диспропорцій у регіонах, враховуючи особливості їхнього розвитку, а також наявний та перспективний потенціал щодо адаптації до ринкових умов господарювання.

З огляду на вищесказане, вважаємо, що збільшення фінансових ресурсів, покращення ефективності їх використання є основним у фінансовій політиці.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується посиленням уваги до соціально-економічних проблем регіонів, що є цілком закономірним, оскільки можливості економічного зростання в Україні значною мірою залежать від забезпечення сталого розвитку її регіонів. Однією з основних причин, що

обумовляють значні труднощі у подоланні кризової ситуації і стримують перехід до ринкових відносин, є неповне врахування значення територіального фактору в соціально-економічному розвитку держави.

З'ясувавши причини обмеженості фінансових ресурсів регіону, а також місце бюджету в системі фінансових ресурсів регіону, можна сформулювати висновок про необхідність підвищення ролі бюджету в соціально-економічному розвитку, використання його як інструменту регулювання потоками фінансових ресурсів.

Сучасні умови господарювання, які ґрунтуються на законах ринкової економіки, тобто законах попиту і пропозиції та конкурентної боротьби, примушують суб'єктів національної економіки швидко адаптуватись до змін ринкового середовища і уникати необґрунтованого ризику, приймаючи управлінські рішення щодо ефективного використання всіх наявних ресурсів, збільшення обсягів діяльності і реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на основі дотримання обраної стратегії.

Список використаних джерел:

1. Єпіфанов А.О., Зеленський С.В., Мінченко М.В. та ін. Соціально-економічні основи розвитку регіонів: Навч. посібник. – Суми: Мрія-1, 2001. – 332 с.
2. Романенко О.Р. Фінанси: Під-к. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 312 с.
3. Фінансовий контроль бюджетних ресурсів: Монографія / Є.В.Мних, Г.О.Кравченко, Н.С.Барабаш та ін. / За заг. ред.. Є.В.Мниха. – К.: КНТЕУ, 2008. – 186 с.

М.М.Свердан, к.е.н.,
Київський національний економічний університет
ім. В.Гетьмана,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена вирішенню актуального завдання щодо механізму формування доходів місцевих бюджетів. Досліджено теоретичні основи й методологічні бази процесу мобілізації бюджетних фінансових ресурсів на місцевому рівні. Робота демонструє складність сучасної проблематики формування доходів місцевих бюджетів, недосконалість фіскального механізму, недостатність фінансової децентралізації й деконцентрації в бюджетній системі держави.

The article deals with the urgent problem concerning of the mechanism of the local budgets revenues forming. Theoretical principles and methodological bases of the process of budgets' finance resources mobilization on the local level are investigated. The work projects complexity of current problematic of the local budgets revenues forming, imperfection of the fiscal mechanism, insufficiency of finance decentralization and deconcentration inside of the state budget system.